

References

1. Derzharihiv Volyns'koi' obl. (dali – DAVO). – F.522. – Op.1. – Spr.2.
2. Vytanovych I. Istorija ukrai'ns'kogo kooperatyvnoho ruhu. Iz prac' istoriko-filosofsk'koi' sekcii' NTSh / I. Vytanovych. – N'ju-Jork, 1964. – 870 s.
3. Rezolucii' ukrai'ns'kogo zhinochogo kongresu // Tysjacha rokov ukrai'ns'koi' suspil'no-politychnoi' dumky. – U 9–ty tomah. – T.7. 20–ti 40–vi rr. XX st. – K.: Dnipro, 2001. – S.344–353.
4. Derzharihiv Ternopil's'koi' obl. (dali – DATO). – F.2. – Op.1. – Spr.1408. – 2 ark.
5. Cymbaljuk I. L. Propaguvannja profesijnoi' osvity ta znan' gromads'kymy ob'jednannjamy Zahidnoi' Volyni (1921–1939 rr.) [Elektronnyj variant] / I. L. Cymbaljuk // Chornomors'kyj litopys. – 2010. – Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Chl/2010_2/2–22.pdf
6. Sorok V. V Ukrai'nbanku / V. Sorok // Ukrai'ns'ka nyva. – 1929. – Ch.24–25. – 15 chervnja.
7. Dubylko I. Rolja Pochajeva v kooperatyvnomu zhytti Volyni / I. Dubylko // Litopys Volyni. – 1955. – Ch.2. – S.55–64.
8. Gerasimenko A. Samorząd a spółdzielczość / A. Gerasimenko // Zamorząd Krzemienieski. – 1928. – 15 marka.
9. DATO. – F.2. – Op.1. – Spr.69.
10. Filins'ki M. Ukrai'nci u vidrodzenij Pol'shhi / M. Filins'ki. – L'viv, 1931. – 107 s.
11. Kucherepa M. Volyns'ke ukrai'ns'ke ob'jednannja (1931–1939 rr.): Monografija / M. Kucherepa, R. Davydjuk. – Luc'k: Nadstyr'ja, 2001. – 420 s.
12. DATO. – F.2. – Op.1. – Spr.1372. – 8 ark.
13. Tam samo. – Spr.1406. – 13 ark.
14. DAVO. – F.46. – Op.9. – Spr.1531. – 8 ark.
15. Kozakevych Je. Rozvytok ukrai'ns'kogo kooperatyvnoho ruhu v Pol'shhi (1918–1939 rr.) [Elektronnyj variant] / Je. Kozakevych. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/2008–1/num/kozakevich.htm>
16. Lugova L. Spogad z Volodymyra Volyns'kogo v 1935–1936 rr. / L. Lugova // Litopys Volyni. – 1977–1978. – №12. – S.88–94.

Skakalska I. B., *doctor of historical sciences, the senior lecturer managing chair Public disciplines, Kremenets regional Gumanitarno-pedagogical academy of Taras Shevchenko (Ukraine, Kremenets), irunas@ukr.net*

Cooperative activity of the Ukrainian elite of Volynsk voyevodstvo (1921–1939)

In article participation of the Ukrainian elite in development of co-operative relations in Volynsk voyevodstvo is considered. It is proved that thanks to elite, co-operative movement became one of defining factors of national-economic and political life of Volhynia. Materials of domestic archives and diaspora's literature became base of article. A research objective – disclosures and the analysis of co-operative work of the Ukrainian elite in Volynsk voyevodstvo in 1921–1939, illumination of problems and achievements of economic activities of Ukrainians. In investigation have been used problematical-chronological, comparative, etc. methods of scientific research.

It is important to underline that the Ukrainian intellectuals combined co-operative work with political activity.

Keywords: *Volynsk voyevodstvo, cooperation, economic relations, national consciousness, elite, the Polish power, an economy.*

Скакальская И. Б., *доктор исторических наук, доцент, заведующая кафедрой общественных дисциплин, Кременецкая областная гуманитарно-педагогическая академия им. Тараса Шевченко (Украина, Кременец), irunas@ukr.net*

Кооперативная деятельность украинской элиты Волынского воеводства (1921–1939 гг.)

Рассмотрено участие украинской элиты в развитии кооперативных отношений в Волынском воеводстве. Доказано, что благодаря элите, кооперативное движение стало одним из определяющих факторов национально-хозяйственной и общественно-политической жизни Волыни. Источниковой базой статьи послужили материалы отечественных архивов и диаспорная литература. Цель исследования – раскрытие и анализ кооперативного труда украинской элиты в Волынском воеводстве в 1921–1939 гг., освещение проблем и достигшей хозяйственной деятельности украинцев. В разведке были использованы проблемно-хронологический, сравнительный и др. методы научного исследования.

Важно подчеркнуть, что кооперативную работу украинские интеллигенты сочетали с общественно-политической деятельностью.

Ключевые слова: *Волынское воеводство, кооперация, экономические отношения, национальное сознание, элита, польские власти, хозяйство.*

* * *

УДК 3656.86:447.23

Островська Н. Д.,
кафедра гуманітарних дисциплін, відокремлений
підрозділ «Бережанський агротехнічний інститут»
Національного університету біоресурсів
і природокористування України (Україна, Бережани),
lilya_pal@mail.ru

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В НОВОУТВОРЕНІЙ ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ В ПЕРІОД 1939–1941 РР.

Відстежено процес відбору та підготовки кадрів які б забезпечили формування радянського світогляду в новоутвореній школі, зміцнювали та поширювали соціалістичні перетворення в усіх сферах суспільного життя, а також готували нову зміну молодих людей вихованих на інтернаціональній ідеології, які б були віддані та готові захищати інтереси радянської держави по «Наказу товариша Сталіна».

Ключові слова: *радянська школа, влада народу, історія ССРСР, вчитель, радянська свідомість, партія, уряд.*

Для успішної перебудови шкільної системи в західних областях України, для забезпечення відповідного радянському режиму навчально-виховного процесу, запровадження загальнообов'язкового початкового навчання, ліквідації неписьменності та малописьменності серед старшого покоління потрібні були педагогічні кадри, бо навіть із залученням до педагогічної діяльності раніше безробітних учителів (по Тернопільській області – близько 1 тисячі) школи, що розширювали свою діяльність, страждали від надмірної кількості вчительських вакансій [8, с. 18]. Справа кадрового забезпечення реформованої шкільної системи ускладнювалася застосуванням радянською владою ідеологічним принципом підбору кадрів: світоглядні якості, політичні симпатії педагога мали абсолютний пріоритет над його професійним рівнем, незалежно від того, які навчальні дисципліни він викладав. Партійні функціонери і чиновники від освіти вважали, що «частина вчителів ні за політичними, ні за діловими якостями не відповідали своєму призначенню... На вчительську роботу подекуди пробіралися ворожі елементи, які намагалися зірвати навчальний процес у радянській школі. Класово-ворожі елементи – українські буржуазні націоналісти, духовенство, яке втратило вплив на молодь, колишні польські офіцери чинили всілякий опір розвитку радянської культури. Необхідно було негайно замінити таких «учителів» кадрами, які б повністю забезпечили виховання дітей в комуністичному дусі. Велику допомогу в забезпеченні шкіл західних областей учительськими кадрами надав Наркомат освіти УРСР. У перші місяці возз'єднання управління кадрами Наркомосвіти УРСР надіслало в західні області 1066 осіб, в основному, на посади директорів шкіл. А всього за період з вересня 1939 р. по червень 1941 р. із східних областей УРСР у західні було надіслано біля 20 тис. учителів» [7, с. 230–231]. Зокрема, у 1940 році Наркомат освіти УРСР направив на роботу до Тернопільщини 1250 учителів, завдяки чому в 1940–1941 навчальному році в області за парти сіли всі діти шкільного віку, а школи були забезпечені педагогічними кадрами [6, с. 49].

Однак рівень загальнокультурної і професійної підготовки надісланих зі Сходу УРСР педагогічних кадрів виявився далеким від тогочасних освітніх вимог. Західноукраїнські вчителі мали достатні наукові і фахові кваліфікації, а вчителям зі східних областей не вистачало ні того, ні іншого [5, с. 151]. Місцеві освітянські чиновники

мали інший погляд на професійний рівень «східних» і «західних» педагогів: «У вас немає добрих вчителів, тільки неграмотні, – заявив один з очільників облвню. – Через місяць придуть наші, радянські: тоді побачите!». Одного зі «східняків» (тов. Мурлаку) призначили директором школи. Він закінчив початкову школу, півтора року відвідував педагогічні курси. На запитання учня, чи читав він Цицерона, цей директор відповів: «Я контрреволюційних книжок не читаю. Цицерон, напевно, якийсь фашист або білогвардієць... І навіщо нам знати іноземні мови, якщо всі геніальні твори людства написані російською?» [5, с. 160–161].

Такі ситуації були не випадковими, а поширеними. Для прикладу, директор Львівської міської школи №46 (Матвій Григор'єв), відряджений із Запорізької області, закінчив залізничну школу, потім – інститут соціалістичного виховання, після якого, попрацювавши всього одне півріччя вчителем історії, був направлений партійними органами на керівну роботу: з 1934 по 1940 р. двічі призначався директором технікумів і тричі – директором школи. Подібна службова біографія характерна для всіх висуванців комуністичної партії: робітничий або селянський статус – отримання партійного квитка – короткотермінове (до 3 років) навчання – керівні посади в різних організаціях і установах (не обов'язково за фахом). Головна ділова якість таких працівників – не фаховий рівень, а відданість справі комуністичної партії, що засвідчувало їх тісний зв'язок, за який партія віддячила призначенням на керівну посаду [5, с. 152–153].

Кваліфіковані педагогічні кадри, які працювали в місцевих закладах освіти, перебували у складній службовій ситуації. Справа в тому, що позитивні перетворення в початковій, середній та вищій школах супроводжувалися болісними процесами. Постійно траплялися колізії між старою і новою (радянською) традиціями викладання, поведінки, стосунків між педагогами і школярами. Після організації комсомольських і піонерських осередків у школах деякі молоді «революціонери» відкрили для себе можливість шантажувати своїх учителів звинуваченнями у консерватизмі. Класова свідомість цінувалася більше за сумлінність у навчанні. Особливо згубним було намагання органів безпеки збирати за допомогою учнів компрометуючі матеріали на вчителів, яких влада вважала однією з неблагонадійних професійних груп [1, с. 6].

Окрім дирекції, в школі порядкували і партійні органи, а поряд з учителем школярів виховував політрук, комсорг і вожатий, які до цього займалися шпигунством за вчителями і залучали до шпигунства учнів. Контроль за роботою педагогів не був контролем заради якості роботи, а заради визначення ідеологічної спрямованості та світоглядного змісту навчання. Учитель мав проводити заняття за конспектом, який було підготовлено згідно з урядовими програмами і затверджено керівництвом школи, та не забувати про те, що комсомольці стенографують його лекцію і рахують, скільки разів він згадав Леніна, а скільки – вождя трудящих світу Сталіна.

Через відшліфовану систему ідеологічного відбору пройшли не тільки вчителі шкіл, а й педагоги дошкільних закладів. Багатьох кваліфікованих вихователів дитячих садків, які не відповідали критеріям відбору, було звільнено з роботи, а на їх місце прийняли непідготовлених, але благонадійних робітниць, селянок, колишніх служанок, для котрих організували двомісячні вечірні курси [5, с. 165–168].

Предметом особливої уваги партійно-державних органів області стали колгоспні дитячі ясла, які звільняли молодих працездатних матерів від турбот по догляду за дітьми ясельного віку, чим давали змогу повноцінно залучати їх до колгоспного виробництва. Крім проблем матеріально-технічного забезпечення діяльності колгоспних дитячих ясел, не менш гостро стояла проблема їх кадрового забезпечення. У травні 1941 року за дорученням облвиконкому обласний відділ народної освіти організував одномісячні курси вихователок сезонних колгоспних дитячих ясел області. На курсах навчалися 300 вихователок з усіх районів. Навчання проходили «кущовим» методом: у восьми містах області навчалися 35–40 вихователок із 3–4 сусідніх районів. Містами проведення курсів були визначені Тернопіль і Бучач (по 40 чоловік), Кременець (38 чоловік), Бережани, Тербовля, Чортків (по 37 чоловік), Борщів (36 чоловік), Скалат (35 чоловік). райвиконкоми і райвно отримали відповідні доручення з надання організаційно-методичної допомоги курсам, а торговельні та господарські організації – забезпечити курси необхідними матеріалами та послугами [3, арк. 21].

Якісний склад кадрів, відряджених зі східних областей республіки в західні, далеко не відповідав тій ролі, яку вони відігравали в управлінні виробничими і невиробничими процесами в регіоні, і тому значенню, на яке вони претендували у суспільному житті краю. Цей висновок аргументовано підтверджується аналізом якісного складу делегатів Першої Тернопільської обласної партійної конференції (квітень 1940 року), зробленим на основі доповіді мандатної комісії. Колективний статистичний портрет делегатів обласної партійної конференції – це зменшена копія колективного статистичного портрета всієї обласної партійної організації як головної, керівної і контролюючої структури області.

Делегати партконференції не лише пропорційно (обиралися за статистично визначеною квотою) представляють основну партійну масу від «трудова низів» і до керівних «верхів», а й самі належать до партійно-державної управлінської піраміди, яка все вирішує і контролює. З доповіді мандатної комісії обласної партконференції випливає, що 167 (49,2%) делегатів обираються на партійний форум повторно, тобто другий і більше разів, а 214 (62,9%) делегатів раніше входили до керівних партійних органів [2, арк. 34]. Такі дані, за логікою, приводять до важливого висновку: абсолютна більшість партійного активу області була не місцевого походження, бо місцеві партійні організації тільки сформувалися, керівні партійні органи працюють тільки перший рік і проходить тільки перша обласна партійна конференція, тому ніхто з місцевих членів партії не міг бути обраним делегатом конференції чи членом партійного комітету повторно, а лише вперше. Отже, партійний актив області, в основному, мав «східне» походження, а тому структурував і організував соціально-економічне, громадсько-політичне і культурне життя краю за відомими йому «східними» радянськими стандартами. До такого ж висновку приводить аналіз загальних статистичних даних по Тернопільській обласній партійній організації, оприлюдненій у звітній доповіді I обласної партконференції, на час проведення якої обласна парторганізація нараховувала 2674 члени і кандидати у члени партії. З них у партійних, радянських, комсомольських і підпорядкованих їм засобах масової

інформації працювали 1993 (74,5%) особи, 430 (16,1%) – у виробничій сфері, 136 (5,1%) – у сфері обслуговування, 96 (3,6%) – в освіті. Враховуючи розподіл комуністів за родом занять: 2578 (96,4%) були службовцями, 92 (3,5%) – робітниками, 4 (0,1%) – селянами. За освітнім рівнем партійці з нижчою освітою склали 60,3% (1612), із середньою – 35,1% (937), з вищою – 4,7% (125) осіб [4, арк. 55]. Відряжені зі східних областей фахівці поповнили лави службовців сільського, районного та обласного рівнів, насамперед їх партійного ядра, у форматі первинних партійних організацій. Привертає увагу невідповідність числового співвідношення відсотка службовців у парторганізаціях області (96,4%) і відсотка членів партії із середньою та вищою освітою сукупно (39,8%), з чого випливає, що 56,6% службовців–комуністів мали тільки нижчу освіту. Утворилися своєрідні «ножниця», або розрив між якісним складом службово–управлінського сектора обласної партійної організації та масштабами впливу і значення цього сектора в житті області, бо такий низький освітній рівень обумовлював недостатню якість і ефективність фахової діяльності службовців із партійними квитками, що вони намагались компенсувати партійно–бюрократичною активністю, ідеологічним впливом і політичним насиллям.

Кадрова політика обласної партійної організації, в тому числі у сфері освіти, базувалась на «сталінських вказівках щодо підбору, підготовки і висування кадрів». В матеріалах I Тернопільської обласної конференції окреслені основні постулати кадрової політики Комуністичної партії: цінити кадри як золотий фонд партії і держави (!), знати достоїнства і хитби кожного працівника, терпляче вирощувати кадри, вчасно і сміливо висувати молоді кадри з максимальним ефектом для політичної лінії партії [4, арк. 59].

Список використаних джерел

1. Ковалюк В. Р. Культурологічні та духовні аспекти «радянзації» Західної України (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) / Український історичний журнал. – 1993. – №2, 3. – 144 с.
2. Державний архів Тернопільської області. – Ф.П-1. – Оп.1. – Спр.2.
3. Там само. – Ф.Р-1833. – Оп.6. – Спр.36.
4. Там само. – Ф.П-1. – Оп.1. – Спр.3.
5. Західна Україна під большевиками. IX.1939 – VI.1941. Збірник. За ред. Мілени Рудницької. – Нью-Йорк, 1958. – 494 с.
6. Історія міст і сіл УРСР. Тернопільська область / Голова ред. кол. Нечай С. П. – К., 1973. – 640 с.
7. Соколовська Т. Г. Культурне будівництво в західних областях УРСР в перші роки радянської влади. Вересень 1939 р. – червень 1941 р. / 40 років Великому Жовтню. – Львів, 1957. – 299 с.
8. Хоневчук В. М. Від темряви до світла. – К.: Політвидав України, 1979. – 124 с.

References

1. Kovaljuk V. R. Kul'turologichni ta duhovni aspekty «radjanizacii» Zahidnoi' Ukraïny (veresen' 1939 r. – cherven' 1941 r.) / Ukraïns'kyj istorychnyj zhurnal. – 1993. – №2, 3. – 144 s.
2. Derzhavnyj arhiv Ternopil's'koï oblasti. – F.P-1. – Op.1. – Spr.2.
3. Tam samo. – F.R-1833. – Op.6. – Spr.36.
4. Tam samo. – F.P-1. – Op.1. – Spr.3.
5. Zahidnja Ukraïna pid bol'shevykami. IX.1939 – VI.1941. Zbirnyk. Za red. Mileny Rudnyts'koï. – N'ju-Jork, 1958. – 494 s.
6. Istorija mist i sil URSR. Ternopil's'ka oblast' / Golova red. kol. Nečaj S. P. – K., 1973. – 640 s.
7. Sokolovs'ka T. G. Kul'turne budivnytvo v zahidnyh oblastjah URSR v pershi roky radjans'koï vlady. Veresen' 1939 r. – cherven' 1941 r. / 40 rokov Velykogo Zhovtnja. – L'viv, 1957. – 299 s.
8. Honevchuk V. M. Vid temrjavy do svitla. – K.: Polityvydav Ukraïny, 1979. – 124 s.

Ostrovskaya N. D., Department of humanities, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine separate unit «Berezhany Agrotechnical Institute» (Ukraine, Berezhany), lilya_pal@mail.ru

Staffing fledgling education system in the Ternopil region on period 1939–1941 year

This article studied selection process and training that would ensure formation of Soviet ideology in fledgling school, strengthen and spread the socialist transformation in all spheres of public life, and prepared a new change in young people reared on an international ideology were committed and ready to defend the interests of the Soviet States on the «Order of Stalin».

Keywords: the Soviet school, power of the people, the history of the USSR, the teacher, the Soviet consciousness party government.

Островская Н. Д., кафедра гуманитарных дисциплин, обособленное подразделение «Бережанский агротехнический институт» Национального университета биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Бережаны), lilya_pal@mail.ru

Кадровое обеспечение системы образования в новообразованной Тернопольской области в период 1939–1941 гг.

Изучен процесс отбора и подготовки кадров, которые бы обеспечили формирование советского мировоззрения в новообразованной школе, укрепили и распространяли социалистические преобразования во всех сферах общественной жизни, а также готовили новую смену молодых людей воспитанных на интернациональной идеологии, которые бы были отаны и готовы защищать интересы советского государства по «Приказу товарища Сталина».

Ключевые слова: советская школа, власть народа, история СССР, учитель, советское сознание, партия, правительство.

* * *

УДК 39(477.83):001.891«1939/1959»

Волошин М. М.,
молодший науковий співробітник відділу етнології
сучасності, Інститут народознавства НАНУ
(Україна, Львів), m_volowun@ukr.net

Львівський осередок української етнографії: основні напрями наукової діяльності у 1939–1959 роках

На основі архівних і літературних джерел висвітлено головні напрями наукової діяльності Львівського осередку української етнографії у 1939–1959 рр. Проаналізовано вплив марксистсько-ленінської ідеології на етнографічні дослідження львівських учених. Встановлено, що в сер. 50-х рр. XX ст. в українській етнографічній науці відбувся перехід від західноєвропейської етнографічної школи до радянської.

Ключові слова: «Атлас матеріальної культури західних областей УРСР», етнографія, ідеологія, Парк Української Культури, «Українці», «Український історико-етнографічний атлас».

Кінець 30–50-х рр. XX ст. – складний період функціонування західноукраїнської етнографічної науки. Він характеризується тим, що в радянський період відбувалося нищення українських народознавчих осередків і мала місце часта зміна напрямів їхньої наукової діяльності. Радянська влада зобов'язала етнографів у наукових працях показувати благодієвний перетворення в житті та побуті населення західних областей України, пропагувати й утверджувати нові радянські звичаї та обряди, бо традиційні за радянською ідеологією є пережитками, шкідливими для побудови комуністичного суспільства [25, с. 60]. У 1930–1950-х рр. прикладом процесу радянзації української етнографії та насадження комуністичної тематики став Львівський осередок української етнографії. Протягом кін. 1939 – поч. 1940 рр. та з 1944–1949 рр. науковий колектив Львівського осередку української етнографії працював над «Атласом